

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště opONENTA,
institute**

Mgr. et Mgr. Václav Linkov, Ph.D.

Factors that Influence Cultural Diversity in Cultural-Comparative Psychological Research. Brno 2022

Prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.

Fakulta sociální studií MU a Psychologický ústav AV
ČR (emeritus).

Habilitační spis obsahuje celkem 9 článků, osm z nich napsal dr. Linkov jako jediný autor, šest bylo publikováno v mezinárodních periodících. Zpočátku stručně přibližuje genezi vzniku zájmu o téma a zdůvodňuje logickou provázanost jednotlivých studií. Již zde se ukazuje autorova schopnost přesně pojmenovat problém, který byl a stále je euroamerickou vědeckou komunitou hlavního výzkumného proudu především v psychologii opomíjen, totiž vědomé či nevědomé marginalizování kulturní diverzity v psychologických, společenskovedních a kulturologických výzkumech. A ihned si klade ambiciózní otázky, například zda psychologie zkoumá lidské kultury s adekvátní metodologickou výbavou, jak rozmanitý může za daných podmínek být její výzkumný záběr světových kultur, co všechno má vliv na kulturní rozmanitost, proč tyto vlivy v tradičním psychologickém výzkumu mizí a co by mohlo přispět ke zvýšení psychologické výzkumné citlivosti vůči nim? Tyto kruciólní otázky byly leitmotivem vědecko-výzkumného zájmu dr. Linkova v průběhu řady let, kdy téma elaboroval. Nejenom v našich podmínkách, ale i ve světě, existuje jen málo empirických studií zaměřených na „indigenous“ fenomény. Důvodem je pravděpodobně nedostatečná teoretická a metodologická připravenost komunity k takovému výzkumu. Proto je habilitační spis dr. Linkova převážně teoretickou badatelskou sondou, jejímž smyslem je ujasňování principů takto pojatého kulturně specifického výzkumu. Jeho kriticko-metodologický záběr je však širší a konkrétnější, když si všímá vlivu formulace výzkumného problému výzkumných otázek či zvolených prostředků zkoumání, ale i výběru literárních zdrojů a zdůvodňuje, jak tyto zdánlivě neutrální a vědeckou komunitou sdílené postupy dávají zásadním způsobem podobu psychologickému poznání. Výzkumný postoj dr. Linkova je od začátku důsledně zakotvený v epistemologickém respektu vůči kulturním specifickým zkoumaným jevům.

S mírnou nadsázkou lze v takové důslednosti spatřovat směřování k epistemologickému obratu v psychologickém výzkumu – od apriorně hypotetického přístupu k nahlížení na psychické fenomény zevnitř zkoumaných kultur. Nic takového se v hlavním výzkumném psychologickém diskurzu neděje, jakkoli se takové tvrzení v dnešní době může jevit jako nepravděpodobné. Faktem zůstává, že převážná část akademického psychologického výzkumu je založena na univerzalistických principech.

V jednotlivých kapitolách, respektive článcích, pak autor kriticky reflektuje význam introspekce při přípravě výzkumu, zpochybňuje legitimitu kvantitativního přístupu zejména při výzkumu kulturně kontextuálních jevů, upozorňuje na úskalí spojená s mezikulturní experimentální metodou a na obecné potíže, kterým mezikulturní výzkum čelí. A nakonec kritizuje současný způsob hodnocení vědy, který studie vzniklé v rámci „indigenous“ psychologie nepovažuje za spolehlivý zdroj poznání.

Autor habilitace systematickou teoreticko-metodologickou analýzou možností psychologie zkoumat kulturou kontextualizované jevy v podstatě konstituuje základy „domorodé“ psychologie (v českých textech termíny „domorodá“ a „původní“ používá promiskue). Psychologové se výzkumu kulturou ovlivněných jevů začali systematicky věnovat relativně pozdě, a tudíž s již připraveným metodologickým instrumentáři, jehož imperiální necitlivost vůči významovým nuancím a rozmanitostem zkoumaných kultur byla pervazivní, ať již vědomá či nevědomá. Autor se v souladu se svým epistemologickým postojem kriticky vymezuje i vůči cross-cultural psychologii, jejíž proponenti jsou přesvědčeni o tom, že kulturní fenomény lze univerzálně pojmenovat, a tudíž i s pomocí měrných nástrojů porovnávat a jejich různé aspekty měřit.

Dále se budu zabývat jednotlivými studiemi, které dr. Linkov do své disertace začlenil.

Studie 1:

Linkov, V. (2013). **Comparative psychological research in East Asia: An opportunity for East Asian studies scholars.** *Vienna Journal of East Asian Studies*, 4 (1), 51-65.

Autor v článku kritizuje výzkumy založené na teoriích a tzv. operacionalizovaných konceptech z dílen západních vědců. Především pak za neodůvodnitelné považuje onipotentní explikace založené na nálezech získaných kulturně necitlivými výzkumnými instrumenty u východoasijské populace. Autor například zpochybňuje universalisticky pojatý kolektivismus, který je i ve vědeckém diskurzu traktovaný jako výrazná charakteristika asijské kultury. Navíc metody umožňující kvantifikaci musí již ze své podstaty nutně být

redukcionistické. Ilustruje to na příkladu Hofstedeho dotazníků. Ale též na řadě dalších konceptů, jako je universální dialektika, extraverte, introverze, osamělost, holistické myšlení, zaměření na změnu apod. Jinak řečeno, západní výzkumníci mají díky své onnipotentní metodologii tendenci házet všechny Asiaty do jednoho terminologického pytle a generalizovat zjištění na všechny východoasijské kultury. Dále pak autor kriticky rozebírá řadu aspektů euroamerického centrovaného výzkumu se všemi explicitními i implicitními nuancemi a dovozuje tak nevěrohodnost zjištění a závěrů vyvozených z takto koncipovaných výzkumů. Za jedno z východisek považuje účast výzkumníků náležejících do kultury, která je zkoumaná. Avšak je třeba zdůraznit, že by mělo jít o výzkumníky, kteří mají autentickou aktuální žitou zkušenost s kulturou, z níž pocházejí nebo ke které se hlásí.

Dr. Linkov se přiklání k takové podobě kulturní psychologie, která neodděluje fenomén a kulturní kontext, z čehož vyvozuje, že vhodnější pro výzkum psychických či psychosociálních fenoménů je kvalitativní metodologie (viz např. již na s. 8; ale i zde tento názor obhajuje, když tvrdí, že kvalitativní výzkum je lepším prvotním východiskem pro zkoumání psychologických problémů východoasijské kultury). **Otázka:** *V disputaci by tuto podle mého soudu klíčovou metodologickou tezi mohl mírně rozvést (např. jaký typ kvalitativního výzkumu se jeví jako nejvhodnější) a uvést konkrétní důvody či zkušenosti, které ho k tomuto přesvědčení dovedly.*

Studie 2

Linkov, V. (2017). **Psychology is not primarily empirical science: A comparison of cultures in the lexical hypothesis tradition as a failure of introspection.** *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 51(2), 285-302.

Autor v této studii oživuje metodologii introspekce jako základního východiska psychologického výzkumu. Kriticky zde pojednává o ideologii empiricismu a převládající perspektivě třetí osoby (a sběru dat) v psychologickém výzkumu. Takový koncept ignoruje fakt, že jde vždy o perspektivu badatele, který se musí vyrovnat se všemi metodologickými a věcnými záludnostmi výzkumu. Ilustruje to na lexikálním přístupu k osobnosti, kdy jsou opomíjeny aspekty především gramaticko-strukturální, a také mimolexikální. Lexikální hypotéza je v psychologii podle dr. Linkova výrazem nepochopení vztahu mezi osobností a jazykem, resp. toho, které jeho části je třeba do výzkumu zahrnout, aby bylo vůbec možné studovat obraz osobnosti v jazyce. V textu například demaskuje nereflektované ztotožňování lexika s jazykem. Je nejenom sympatické, že otevírá tuto Pandořinu skříňku, ale že dokáže jasně artikulovat funkci introspekce, jako první a naprosto nezbytné a nezastupitelné fáze

psychologického výzkumu, kdy výzkumník dosahuje intuitivního porozumění problému prostřednictvím introspekce a teprve potom může zapojit extrospektivní nástroje shromažďování empirických dat o jiných subjektech, než je on sám. Tato úvaha ho vede k tvrzení, že psychologie nemůže být primárně empirickou vědou, neboť vždy musí začít introspekci. **Otázka:** *Je tedy introspekce neempirickým přístupem k realitě? Nebo její vědomé využívání ve výzkumu jen rozšiřuje dosud úzce chápaný a pozitivismem ovlivněný empirický charakter psychologického vědění?*

Psychologové zkoumají obvykle jevy s cílem formulovat co nejobecnější teorii, což je podle dr. Linkova sebeklam, jehož by se měl výzkumník vyvarovat. Je přesvědčen o tom, že lokální a specifické teorie citlivé vůči kulturnímu kontextu přispívají k poznání víc, než obecné universální koncepce. Role introspekce, ale také empatické promýšlení starých konceptů v nových kontextech, jsou zásadním metodologickým příspěvkem k porozumění indigenious fenoménů. Stejně tak je třeba podle dr. Linkova formulovat výzkumnou otázku tak, aby byla citlivá vůči prostředí a kultuře, kde se výzkum provádí, což znamená, že ne vždy může být výzkumná otázka totožná, když jsou do jednoho výzkumu zahrnuta dvě kulturně odlišná prostředí. Právě tento požadavek představuje radikální odklon od universalisticky pojímané metodologie a může dráždit stoupence tradičního přístupu k výzkumu. K tomu, abychom mohli znovu promyslet koncepty, teorie, metody atd. tak, aby byly kulturně adekvátní, je podle dr. Linkova potřeba introspekce. Ve velmi důkladné analýze dr. Linkov srovnává pro psychologický výzkum koncipovanou introspekci s Husserlovou metodou eidetické analýzy. Introspekce a vědomí zakořeněnosti v kulturním kontextu jsou podle habilitanta nezbytnými konstituenty identity psychologie jako vědy.

Studie 3

Linkov, V. (2021). **Research based on scientific realism should not make preliminary assumptions about mathematical structure representing human behavior: Cronbach and Gleser's measure as an example.** *Theory & Psychology*, 31(3), 465-470.

V dalším článku, resp. kapitole, nastavuje zrcadlo psychologům, kteří zaujímají naivně realistickou pozici (*věci existují nezávisle* na badateli v prostoru a čase) a současně jsou přesvědčeni, že mají před sebou kvantitativně vyjádřitelnou strukturu vztahů a vlastností. Neuvědomují si, že matematické struktury nemusí být nutně vyjádřeny čísly. Slepě přejímají jakékoli matematické modely a nepromýšlejí jejich vhodnost pro vysvětlení psychických jevů. Struktura podle Linkova není esencí jevu, ale něco, co má být odhaleno. Proto zdůrazňuje, že by se psychologové měli vrátit ke kořenům metodologie psychologického výzkumu, totiž

k pozorování. Podle Linkova je mylné se domnívat, že lze vzít nějakou matematickou strukturu nebo metodu, která ji kopíruje, a aplikovat je v konkrétním výzkumném prostředí, aniž by se promyslela jejich přiměřenost kulturnímu kontextu. Ilustruje to na praxi používání Cronbach-Gleserova testu, který je psychology většinou chápán jako samozřejmý předpoklad validního výzkumu, aniž by byla zpochybněna apriornost takového přístupu pro kulturně odlišná prostředí. **Otázka:** *Jsou tedy měrné nástroje vytvořené v západní kultuře nepoužitelné v asijských kulturách? Případně jak by měla vypadat jejich adaptace, abychom zde mohli měřit například extraverci či introverzi? Nebo jsou i vlastnosti konceptualizované psychology západní kultury nepřenositelné do asijských kultur?*

Studie 4

Linkov, V. (2014). **Tokenism in psychology: Standing on the shoulders of small boys.** *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 48 (2), 143-160.

Autor zde podrobil kritice různé podoby tokenismu ve vědě, především pak kulturní a numerický tokenismus (případně související strukturální tokenismus). Jejich preference v psychologii vede k přecenění matematických modelů na úkor znalosti o zkoumaném jevu samotném či jeho porozumění. Tokenismus zkresluje výsledky a jeho důsledkem je špatný výzkum. Je to jako začarovaný kruh ve výzkumné komunitě a vytváří to, co autor výstižně pojmenoval jako „*tokenism as a social barrier to knowledge construction in psychology.*“ Nelze než s dr. Linkovem souhlasit, když tvrdí, že tokenismus je “patologie vědy”. Kulturní tokenismus demonstruje na asijských kulturách, kde představuje nebezpečí i v politické rovině. Podobně se kriticky staví k matematickému tokenismu, který je pro psychology zvláště přitažlivý. Autor dále demaskuje různé druhy „psychologií“ s využitím kontrastu aristotelovského a galileovského modu myšlení. Navrhuje též konkrétní opatření ke zmírnění důsledků tokenismu v psychologickém výzkumu a vědění.

Otázka: *Kdo má zájem udržet tokenismus v psychologii? Jak souvisí tato problematika s Kuhnovým konceptem vědeckých revolucí? A je vůbec možná změna v akademické psychologické komunitě?*

Studie 5 až 9

(Studie 5: Linkov, V., & Lu, W.-L. (2017). **I won't speak our language with you: English privilege, English-speaking foreigner stereotype, and language ostracism in Taiwan.** *Human Affairs: Postdisciplinary Humanities & Social Sciences Quarterly*, 27(1), 22-29.)

Studie 6: Linkov, V. (2014). **Několik poznámek k vytváření interkulturních psychologických výzkumů.** *Psychologie a její kontexty*, 5(2), 101-108.

Studie 7: Linkov, V. (2017). **Korejská domorodá psychologie: Přehled některých pojmů.** *Člověk a Společnost*, 20(2), 72-79.

Studie 8: Linkov, V. (2019). **Základní témata čínské původní psychologie.** *Psychologie a její kontexty*, 10(1), 3-16.)

Studie 9: Linkov, V., O'Doherty, K., Choi, E., & Han, G. (2021). **Linguistic Diversity Index: A Scientometric Measure to Enhance the Relevance of Small and Minority Group Languages.** *SAGE Open*, 11(2).)

Na podobných principech založenou argumentaci pak rozvíjí v **pátém** článku v souvislosti s preferencí angličtiny ve vědecké komunikaci. Podle autora je tato praxe a zkušenost s dominující angličtinou jednou z příčin menší citlivosti vůči kulturní diverzitě v mezikulturních (cross-cultural) výzkumech.

V **šesté, sedmé a osmé** studii shrnuje kritiku interkulturních výzkumů a formuluje východiska z této v psychologii neutěšené situace. Dále pregnančně vymezuje domorodou psychologii s odkazem na ikonu v této oblasti – Gustava Jahodu. Rovněž zde přesvědčivě demonstruje, jak je důležité opustit předsudek globálně platné psychologie jako vědy produkující universalistický obraz člověka, což dokládá témata a pojmy korejské a čínské domorodé psychologie.

A nakonec v **deváté** studii navrhuje a zdůvodňuje použití jednoho z nástrojů, kterým lze posílit kulturní diverzitu a vyšší relevanci psychologických výzkumů.

Otázka: *Autor by se nakonec mohl pokusit pojednat domorodou psychologii v kontextu soudobé replikační krize v psychologii. Jakou roli by mohla v této krizi sehrát, jaký je její perspektivní potenciál, na jaké bariéry bude narážet, jakou lze očekávat reakci psychologické komunity hlavního akademického proudu apod.*

Závěr:

Všechny studie zařazené do habilitačního spisu prošly náročným recenzním řízením, každá z nich byla posouzena nejméně dvěma recenzenty. V úvahu je třeba vzít skutečnost, že obsah habilitace tvoří také šest studií, které byly kriticky zhodnoceny reprezentanty mezinárodní odborné komunity a publikovány v časopisech evidovaných v databázích Web of Science a Scopus. Habilitační práce je příkladem excelentního teoretického a metodologického promýšlení konceptu domorodé (indigenous) psychologie, argumentačně vytříbené polemiky s universalistickým přístupem ke zkoumání kulturně podmíněných jevů a originálního nástinu principů výzkumu v oblasti kulturní psychologie. Jde o metodologický obrat takové povahy, že nejenom zpochybňuje řadu dosavadních psychologických poznatků získaných z mezikulturních výzkumů, ale má potenciál stát se novou psychologickou badatelskou školou či směrem.

Habilitační práce **Mgr. et Mgr. Václava Linkova, Ph.D.**, *Factors that Influence Cultural Diversity in Cultural-Comparative Psychological Research* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru psychologie.

Brno, 7. 6. 2024

Prof. PhDr. Ivo Čermák, CSc.